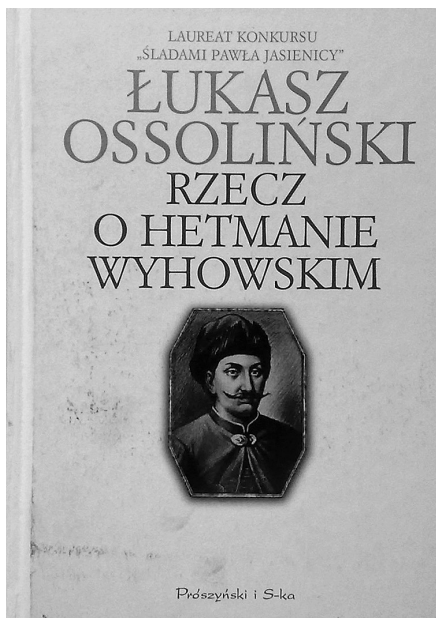

Ossoliński Ł.

RZECZ O HETMANIE WYHOWSKIM. –

WARSZAWA: PRÓSZYŃSKI I S-KA, 2009. – 267 s.

Оссолинський Л.

СЛОВО ПРО ГЕТЬМАНА ВИГОВСЬКОГО. –

ВАРШАВА: ПРУШИНСЬКИЙ І С-КА, 2009. – 267 с.

Кілька років тому в польській столиці побачила світ присвячена гетьманові І.Виговському книжка Лукаша Оссолинського. З'явилася вона не випадково, оскільки її автор у 2008 р. за працю «Гетьманат Івана Виговського» здобув першу премію на конкурсі видань на історичну тематику – «Слідами Павла Ясениці». Це – псевдонім Леона Леха Бейнара (1909–1970 рр.), відомого у сусідній країні автора розрахованих на широке коло читачів науково-популярних праць із польської історії (у тому числі «Польща П'ястів», «Польща Ягеллонів», трилогія «Річ Посполита Обоих Народів», «Роздуми про громадянську війну», «Слов'янській родовід», «Польська анархія» та ін.). У своїх численних книжках П.Ясениця подеколи торкався історії України, зокрема польсько-українського конфлікту середини XVII ст., і висвітлював його доволі об'єктивно, хоча інколи все ж відчувається «присмак» Сенкевичевого упередження. Тепер, щоб заохотити бажаючих «піти слідами» П.Ясениці, водночас пробудивши інтерес до вітчизняної історії серед нових поколінь поляків, і проводиться цей конкурс. Цього разу переміг Л.Оссолинський (1968 р.н.) – випускник історичного інституту (факультету) Варшавського університету, відомий тим, що 2006 р. опублікував монографію «Чуднів – Слободище 1660».

Нову книжку історика високо оцінило журі, мотивувавши це тим, що авторів стиль «передає дух праць патрона конкурсу – Павла Ясениці», та є «в певному сенсі [...] продовженням подій, відомих полякам із “Вогнем і мечем” Генріка Сенкевича».

Тепер – ближче до діла. Перший розділ (усього їх шість, плюс іменний і географічний покажчики та інші додатки) – «Українська реконкіста» – має по суті прологовий характер. Автор слушно критикує радянську історіографію, підкреслює колоніальний характер Російської імперії, що вилилося у «хрестовий похід» проти України, котра зазнала особливо нищівного удару (ліквідація Гетьманщини, Запорозької Січі, УНР, Голодомор 1932–1933 рр.). Критикується шовіністична позиція щодо України сучасних російських істориків і політологів (А.Савельєв, І.Бабулін), звертається увага на складні обставини, в яких розвивається зараз історична наука. Позитивно оцінюючи перший розділ, усе ж укажемо на типовий саме для російської політологічної літератури й журналістики пасаж про Крим як хрущовський «подарунок» Україні.

У другому («Козаччина на роздоріжжі») та третьому («Річ Посполита Трьох Народів») розділах характеризується становище в Гетьманщині після смерті Богдана Хмельницького, прихід до влади Івана Виговського, його перші походи (Полтава, невдала спроба зайняття Києва), укладення Гадяцької унії, сейм 1659 р. І тут матеріал викладено доволі добре, хоча й без залучення нових джерел, про що окремо скажемо нижче. Дивують тільки оцінки Б.Хмельницького як «міжнародного шулера» (с.29) та інші в тому ж дусі. Ухиляння (про око) І.Виговського від булави, що було освячене давньою козацькою традицією, автор подає у шаржованому вигляді, даючи простір фантазії (претендент, мовляв, «удавав, що вагається, гримасничав, прибирав патетичні пози а la “помираючий лебідь”, щоб урешті [...] прийняти булаву», с.37). Чомусь піддаються критиці «деякі без перебільшення дріб'язкові українці», які називають Батозьку битву 1652 р. «реваншем за Берестечко» (с.48).

У четвертому («Присяга, честь і хвала»), п'ятому («Відступ Трубецького») і шостому («Переможці, які програли») розділах розглядаються кампанія 1659 р., битва під Конотопом (у тому числі чисельність військ з обох сторін, їх бойове шиккування, безпосередній хід подій), відступ московитів, підбито підсумки війни. Упадає у вічі прагнення історика применшити як кількість вояків, так і втрати московської армії. Л.Оссолінський тут радше йде «слідами» не П.Ясениці, а сучасних російських авторів (серед яких історією України того часу спеціально займалися буквально одиниці). Класикові російської історіографії С.Соловйову при опису Конотопської битви закидається «істеричність», зате не помічається справжня істерика якогось С.Родіна, автора книжки «Химера: Викрадення Русі» (Курськ, 2002 р.), котрий пише про те, що його переслідують... бандерівці (!?) (с.227). Сумнівається Л.Оссолінський навіть у дошкульності втрат московитів під Конотопом, хоча у праці О.Сокирка це таки переконливо доведено. Автор, спираючись на відомого польського історика довоєнного періоду О.Ґурку, оцінює військові сили Кримського ханства у 40–50 тис. (с.166). Але, за всієї поваги до О.Ґурки, його підрахунки хибні. Джерела, особливо нововиявлені, свідчать про 100 тис. вояків.

Трапляються у книжці дрібні, але від того не менш прикрі хиби. Щоправда, вони типові для більшості польських авторів. Це й передача українських власних назв латиницею (цікаво, як би виглядали наші автори, транслітеруючи назви польських книг і статей кирилицею?), і спричинені цим викривлення прізвищ авторів або історичних діячів. Так, Филон Дзеджалія автор іменує «Teodor Dziedziała», називаючи його черкаським полковником, хоча насправді він був полковником кропив'янським.

Знайомлячись із книжкою Л.Оссолінського, можна зауважити й більші огріхи, а надто невикористання архівних даних. І це при тому, що в польських архівосховищах збереглося більше джерел до історії України XVI–XVII ст., аніж в українських! Щоправда, подеколи трапляються вказівки на архівні матеріали. Однак всі ці дані вже опубліковано нами (навіть у польському оригіналі). Тут можливе одне з двох пояснень: або автор використав їх незалежно від нас, або (що швидше за все) відтворив без жодних указівок на першопублікацію.

Навіть якщо прийняти перше припущення, усе одно наукова етика вимагає вказати ранішу публікацію джерела.

Наостанок неможливо не звернути увагу на певну зверхність, навіть фамільярність деяких авторових характеристик. Так, ряд українських істориків він називає «ура-українцями» (с.232), котрі, мовляв, «соколиним зором» добачили в лавах армії І.Виговського 60 тис. вояків (с.243) і т.д. Усе це виглядає як звичайне зубоскальство, аж ніяк не виправдане щодо вітчизняних фахівців, котрі в непростих умовах усе ж потроху, крок за кроком, але просуваються до істини. А це – куди більш тяжча й невдячніша праця від тієї, яку провадять деякі популяризатори, переказуючи широковідомі, принаймні в Україні, книжки.

Ю.А.Мицик (Київ)